

До спеціалізованої вченої ради
Херсонського державного університету
Юридична адреса:
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73003
Фактична адреса:
вул. Шевченка, 14, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента - кандидата юридичних наук, доцента
Гавловської Аліни Олександрівни на дисертацію
Березнікова Олександра Володимировича за темою дисертації
«Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим
місцем поховання або над тілом померлого», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність проведеного дослідження. Кримінально-правовий захист суспільної моральності та інших духовних цінностей займає важливе місце у визначенні пріоритетів правотворчої та правозастосовної діяльності держави, відображаючи загально визнані етичні та гуманістичні ідеали. Одним із ключових завдань держави є збереження моральності суспільства, що реалізується, зокрема, через криміналізацію діянь, які завдають шкоди честі та пам'яті померлих, адже такі правопорушення спричиняють глибоку суспільну дезорганізацію, образу почуттів родичів та близьких, а також підривають шанобливе ставлення до інституту пам'яті, що є основою культурної та історичної ідентичності нації.

Діяння у вигляді наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого є кримінальним правопорушенням, передбаченим статтею 297 Кримінального кодексу України. Правовий аналіз цієї норми залишається актуальним з точки зору боротьби з антигромадською поведінкою, оскільки згідно зі статистикою правоохоронних органів, упродовж останнього десятиліття кількість таких злочинів залишається значною, що свідчить про недостатню ефективність існуючих правових механізмів.

Поняття «наруга» має широкий зміст і охоплює різноманітні дії, спрямовані проти об'єктів ритуального значення, проте у кримінально-правовій науці та практиці залишаються дискусійні питання щодо кваліфікації таких дій. Така ситуація обумовлює необхідність детального дослідження цієї проблематики, спрямованого на вдосконалення правових механізмів захисту громадського порядку та моральності, що підкреслює важливість обраної теми дисертаційного дослідження.

Дисертація Олександра Володимировича Березнікова на тему «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є своєчасним і вагомим науковим дослідженням.

Результати дослідження, представлені у матеріалах дисертації та наукових публікаціях О.В. Березнікова, свідчать про детальний кримінально-правовий аналіз актуальної проблеми. Автор детально розглянув правові аспекти, сформулював висновки і пропозиції, що мають значення як для теорії, так і для практики кримінального права.

Дисертація підготовлена на високому науковому рівні. Її структура логічно побудована, а ключові проблеми сформульовані чітко. Наукові положення характеризуються глибиною обґрунтованості та достовірності, а висновки і рекомендації мають практичне значення для вдосконалення кримінального та кримінально-виконавчого права.

Аналіз дисертації дозволяє зробити висновок, що тема та обраний об'єкт дослідження відповідають поставленим завданням. Структура роботи сприяє повному розкриттю змісту дослідження, а методологічні підходи, використані автором, є адекватними для вирішення поставлених цілей. Завдання дослідження чітко визначені та впливають з обґрунтованої мети. Методи дослідження підібрані вдало та застосовані у відповідності до обраної теми, що дозволяє зробити роботу цілісною і завершеною.

Таким чином, дисертація О.В. Березнікова є вагомим внеском у кримінально-правову науку, а її результати сприятимуть вдосконаленню правозастосування у сфері захисту суспільної моральності та громадського порядку.

У дисертаційній роботі простежується зв'язок із науковими програмами, планами та тематиками. Дослідження, виконане О.В. Березніковим, було проведене відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу та права Херсонського державного університету в межах теми «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (державний реєстраційний номер 0118U006817). Це дослідження також є складовою наукової теми № 86/16 Південного регіонального центру НАПрН України «Актуальні напрямки розвитку юридичної науки для подальшого розвитку регіонів України», яку було затверджено Президією Національної академії правових наук 18.10.2013 р.

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені в дисертації, є достатньо обґрунтованими та достовірними, що не викликає

сумнівів, що, зокрема, обумовлено використанням загальнонаукових та спеціально-наукових методів, підібраних відповідно до тематики дослідження. Теоретичною базою роботи стали праці провідних науковців, зокрема й зарубіжних, у сферах кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права. Нормативно-правову основу дослідження складають національні акти кримінального законодавства. Емпірична база роботи базується на значному обсязі зібраних даних, зокрема: статистичних матеріалах Офісу Генерального прокурора, аналітичних оглядах Національної поліції України та Верховного Суду. Крім цього, було проаналізовано 184 судові вироки за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 297 КК України, що також сприяло формуванню ґрунтовних висновків дослідження.

Таким чином, обґрунтованість результатів роботи забезпечена комплексним підходом до дослідження, використанням широкої теоретичної, нормативної та емпіричної бази.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація О.В. Березнікова на тему «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» є ґрунтовним і системним дослідженням, яке охоплює кримінально-правовий і порівняльний аналіз злочину, передбаченого ст. 297 КК України. У роботі сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правових норм (зокрема, ст. 297 КК України) з метою підвищення ефективності охоронної та регулятивної функцій кримінального права в цій сфері.

На підставі дослідження автор запропонував власне визначення поняття «осквернення поховання», яке трактується як протиправний вплив на об'єкти, визначені у ч. 2 ст. 297 КК України, що супроводжується приниженням їхньої духовної та культурної цінності, пам'яті про героїчні вчинки померлих і важливі події, а також унеможливленням використання цих об'єктів за їх призначенням.

Практичне значення має запропоноване визначення «руйнування поховання», що передбачає протизаконний вплив, який призводить до втрати цінності об'єкта, пов'язаної з пам'яттю про героїчні вчинки померлих і важливі події, але з можливістю його відновлення.

Автор також чітко окреслив поняття «утримання місця поховання», визначивши його як комплекс заходів, спрямованих на підтримання належного стану могильних споруд, догляд за рослинністю, елементами декору, ремонт пошкоджених частин, а також дотримання естетичних, культурних і релігійних норм.

Важливою є ідея кримінально-правового захисту принципу гідного ставлення до тіл мертвонароджених дітей, які досягли 22 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Автор пропонує включити поняття «тіло людини, мертвонародженої після 22 тижнів вагітності» до складу об'єктів, які охороняються ст. 297 КК України.

Дисертант також уточнив, що до будівель, пов'язаних із похованнями, повинні належати лише об'єкти, розташовані на території кладовищ і використовувані для похоронних церемоній, зокрема каплиці, крематорії, ритуальні зали тощо. Адміністративні приміщення, склади та магазини ритуальних товарів автор пропонує виключити з цієї категорії.

Заслуговує на увагу позиція автора щодо скелетованих, муміфікованих чи заспиртованих людських останків, які використовуються в освітніх чи наукових цілях. Він вважає, що такі об'єкти втрачають свою ритуальну функцію та стають частиною матеріальної культури. Їхній захист має регулюватися ст. 298 КК України як об'єктів культурної спадщини.

Дисертант звертає увагу на юридичну колізію між ч. 2 та ч. 3 ст. 297 КК України, зокрема, перелік об'єктів у ч. 2 є ширшим, ніж у ч. 3, що створює неоднозначність у правозастосуванні. Автор підкреслює необхідність гармонізації цих положень, зокрема враховуючи розширення переліку поховань героїв у 2023 році.

Практична цінність результатів. У висновках роботи дисертант сформулював низку теоретичних і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінально-правової заборони наруги над могилами, іншими місцями поховань та тілами померлих. Автор пропонує нову редакцію відповідних норм, яка враховує сучасні виклики правозастосовної практики.

Усі положення, висновки та рекомендації автора мають значну наукову та практичну цінність, більшість яких вже впроваджено у дослідницьку діяльність, навчальний процес і сферу правозастосування, що підтверджується відповідними актами.

У висновках за результатами роботи було сформульовано низку теоретичних і методологічних положень, а також практичних рекомендацій, які мають значний вплив на вдосконалення кримінально-правової заборони наруги над могилою, іншими місцями поховання або над тілами померлих. Зокрема, автором запропоновано нову редакцію відповідної кримінально-правової норми.

З огляду на наведене, а також інші аспекти, дисертаційна робота О.В. Березнікова вирізняється високою науковою новизною та оригінальністю. Це дослідження підтверджує високий професійний рівень дисертанта та його здатність проводити наукові дослідження, що мають

значний вплив на розвиток кримінально-правової науки.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому. Структура та зміст дисертаційного дослідження О.В. Березнікова на тему «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» відзначаються логічністю та чіткою відповідністю поставленій меті, завданням, а також об'єкту й предмету дослідження. Робота побудована у відповідності до наукової методології, що забезпечує системний підхід до розгляду обраної проблематики.

Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, які поділяються на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (260 найменувань, що охоплюють 32 сторінки) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 236 сторінок, із яких основний текст займає 201 сторінку.

У першому розділі «Становлення і розвиток законодавства про наругу над могилою на теренах сучасної України та інших країн Європи» автор досліджує історичні етапи формування законодавства про наругу над могилою в Україні, аналізує сучасне вітчизняне законодавство, а також проводить порівняльно-правовий аналіз законодавчих норм окремих європейських країн.

Другий розділ, під назвою «Об'єктивні ознаки наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого», зосереджений на вивченні об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 297 КК України. У межах цього розділу автор аналізує об'єкт злочину, предмет посягання, а також об'єктивну сторону правопорушення.

У третьому розділі «Суб'єктивні ознаки наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» дисертант досліджує суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 297 КК України.

Четвертий розділ «Відмежування наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого від суміжних складів кримінальних правопорушень» присвячений аналізу відмінностей між злочинами, передбаченими ст. 297 КК України, та іншими суміжними кримінальними правопорушеннями, такими як ст. 194, 178, 179, 298 КК України. Автор виявляє основні розбіжності в об'єктах, предметах, змісті, а також в об'єктивних і суб'єктивних ознаках цих злочинів.

Оформлення дисертації повністю відповідає встановленим вимогам. Робота написана грамотною українською мовою, що сприяє її доступності для читачів і практиків.

Таким чином, структура та зміст дисертації О.В. Березнікова є добре продуманими та логічними, а робота вирізняється системним підходом до

аналізу обраної теми, а її результати мають значну наукову та практичну цінність.

Про повноту та змістовність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні О.В. Березнікова, свідчить те, що результати роботи відображено у 7 наукових публікаціях. Серед них: 4 статті, опубліковані у вітчизняних і міжнародних фахових виданнях, а також 3 тези наукових конференцій.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам для наукових праць такого рівня. Основні положення дослідження чітко представлені в анотації та висновках, які відображають сутність дисертації. Викладення матеріалу державною мовою здійснене у науковому стилі, який не викликає зауважень. Робота свідчить про високий рівень обізнаності автора у сфері кримінального права, а також його ґрунтовне знання наукової літератури та чинного законодавства. Це дозволяє визнати дослідження завершеним і самостійним науковим доробком.

Висновки й пропозиції, сформульовані дисертантом, базуються на достатній науковій основі, що підтверджує їхню обґрунтованість і оригінальність. Здобуті результати сприяють перегляду окремих усталених концепцій і положень.

Водночас, позитивна оцінка дисертації загалом і окремих її положень не виключає можливості висловлення окремих зауважень, які можуть стати підґрунтям для подальших дискусій:

1. Автор здійснив ґрунтовний аналіз зарубіжного досвіду криміналізації наруги над могилою, іншими місцями поховання або тілами померлих, порівнюючи кримінальне законодавство країн романо-германської правової системи та пострадянського простору. Було б доцільно, якби дисертант зазначив, яку модель кримінальної заборони вважає найбільш вдалою з урахуванням аналізу зарубіжного досвіду, а також обґрунтував, яку з них можна адаптувати до національного законодавства.

2. У доктрині кримінального права існує точка зору, згідно з якою кримінально-правова характеристика злочину повинна включати також аналіз заходів кримінально-правового впливу, виду та розміру покарання за відповідні злочини (Вознюк А.А., Розенфельд Н.А., Скворцова О.В. та інші). Однак у дослідженні питання покарання за наругу над могилою, іншими місцями поховання або тілами померлих не розглядалося. Було б корисно, якби автор висловив свою позицію щодо включення цих аспектів до кримінально-правової характеристики.

3. У своєму дослідженні автор звертає увагу на те, що ст. 297 КК України має спільні положення зі ст. 194 КК України («Умисне знищення або

пошкодження майна»), яка фактично виступає загальною нормою. Крім того, до спеціальних норм, які пов'язані зі ст. 194 КК України, належать ст. 178 КК України («Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків»), ст. 179 КК України («Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь») та ст. 298 КК України («Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини»). У четвертому розділі роботи дисертант детально аналізує розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 297 та ст.ст. 178, 179, 194, 298 КК України.

Втім, у практиці правозастосування часто виникає необхідність розмежування ст. 297 КК України з іншими статтями, наприклад, ст. 185 КК України («Крадіжка»). Один із таких прикладів автор згадує у підрозділі 2.1. У зв'язку з цим доцільно було б також приділити увагу взаємозв'язку між крадіжкою та наругою над могилою, іншим місцем поховання чи тілом померлого.

Зазначені зауваження стосуються здебільшого спірних та дискусійних питань і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Дисертація О.В. Березнікова є самостійним, завершеним і комплексним дослідженням актуальної тематики. Вона має не лише значну теоретичну, а й практичну цінність. У роботі сформульовано нові наукові положення, які розв'язують конкретні кримінально-правові завдання, сприяють удосконаленню охорони громадського порядку та моральності шляхом розробки проблематики наруги над могилою, іншим місцем поховання або тілом померлого.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що дисертаційне дослідження Олександра Володимировича Березнікова на тему «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є завершеною науковою працею, яка виконана на високому рівні та відповідає всім встановленим вимогам до такого роду досліджень.

Тема дисертації є актуальною, а висновки й рекомендації, запропоновані автором, мають достатню аргументованість, відзначаються науковою новизною та мають значення не лише для розвитку кримінально-правової науки, а й для практичного застосування.

Аналіз змісту дисертації свідчить про суворе дотримання автором вимог академічної доброчесності. У роботі чітко вказано джерела інформації під час використання ідей, розробок чи тверджень інших авторів. Дисертант дотримався норм законодавства про авторське право, надав достовірну

інформацію про результати наукової діяльності, використані методики та джерела.

Рецензування дисертації та наукових публікацій автора не виявило жодних проявів академічного плагіату, самоплагіату, підробки чи фальсифікації даних.

Запропоновані у дисертації рекомендації та розроблені пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової заборони наруги над могилою, іншими місцями поховання або над тілом померлого є обґрунтованими та аргументованими. Хоча деякі положення можуть викликати дискусію, це лише підкреслює актуальність тематики.

Висновки та пропозиції, отримані автором у процесі дослідження, мають суттєве практичне й теоретичне значення для кримінально-правової науки. Основні положення роботи були належним чином відображені у наукових публікаціях, підготовлених і опублікованих автором. Кількість і якість таких публікацій відповідає встановленим вимогам.

Таким чином, дисертація О.В. Березнікова є самостійним і завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові, науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення важливих наукових завдань. Дана робота має значний внесок у розвиток науки кримінального права в Україні.

У підсумку слід зазначити, що дисертація О.В. Березнікова на тему «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам, передбаченим чинним законодавством, зокрема Порядку підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, та Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України.

Автор дисертації, О.В. Березніков, на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент,

Завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, доцент кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук, доцент

Гавловська Аліна Олександрівна